

☐ Lan (1044–1117)

Tác Giả: Saigon Echo s□ u t□ m
Thứ Sáu, 22 Tháng 10 Năm 2010 12:17

☐ Lan (Hán t□: 𠵽𠵽, 1044–1117) là v□ vua Lý Thánh Tông trong □ ch s□ Vi□ t Nam. Bà có r□ t nhi□ u đóng góp tích c□ c vào c□ nghi□ p c□ a nhà Lý.

☐ Lan

Nhi□ p chính B□ n thân là nhi□ p chính

K□ nh□ m Lan Anh hoàng h□ u

Ch□ ng□ Lý Thánh Tông

Tên đ□ y đ□ Lê Th□ Y□ n

T□ □ c h□ u Nguyên Phi □ Lan

Phù Thánh Linh Nhân Hoàng Thái H□ u

Th□ y h□ u Linh Nhân Hoàng Thái H□ u (□□□□□)

M□ u h□ u Phù Thánh (□□)

Hoàng □ c nhà Lý

Thân ph□ Lê Công Thi□ t

Thân m□ u Vũ Th□ Tình

Sinh 7 - 3 - 1044
không rõ

M□ t□ 1117
Thăng Long, Hà N□ i, Vi□ t Nam

Xū t thân

☐☐☐ Đ̄ n Th̄ Nguyên phi ☐ Lan

Tên th̄ t c̄ a ☐ Lan là Lê Th̄ Ȳ n. M̄ t h̄ c gī nḡ☐ i T̄ ng là Th̄ m Hō t ghi ☐ i là Lê Th̄ Ȳ n Loan, nh̄ ng giáo s̄ Hoàng Xuân Hãn cho bī t đó ch̄ là cách phiên âm t̄ tên ☐ Lan. Theo tài lī u truȳ n th̄ c̄ a Tr̄☐ ng Th̄ Nḡ c Trong, m̄ t cung t̄ n c̄ a chúa Tr̄ nh C̄☐ ng thì bà có tên là Lê Khī t N̄☐ ng. [c̄ n d̄ n ngū n]

Bà đ̄☐ c cho là sinh ngày 7 tháng 3 năm 1044, (19 tháng 2 âm l̄ ch năm Giáp Thân, Thiên C̄☐ m Thánh Võ th̄ nh̄ t [c̄ n d̄ n ngū n]). M̄ t tài lī u khác cho r̄ ng năm sinh c̄ a ☐ Lan không rõ, s̄ sách ch̄ ghi: Bà m̄ t ☐ kinh thành Thăng Long vào năm 1117 - trên đ̄☐ i 70 tū i - th̄ i Lý Nhân Tông. [c̄ n d̄ n ngū n]

Nguyên quán c̄ a ☐ Lan ☐ tr̄ i trang Th̄ L̄ i[2], h̄☐ ng Siêu Lō i, nay thū c xã Đ̄☐ ng Xá, Gia Lâm, Hà N̄☐ i. Ȳ n Loan v̄ n là m̄ t thôn n̄, con gái ông Lê Công Thī t và bà Vũ Th̄ Tình, làm rū ng, tr̄ ng dâu, nuôi t̄ m. Năm Ȳ n Loan 12 tū i thì m̄ m̄ t. Hai năm sau Lê Công Thī t l̄ y m̄ t nḡ☐ i con gái h̄ Đ̄☐ ng làm v̄ k̄. Năm Ȳ n Loan 16 tū i, cha cũng qua đ̄ i, cô đ̄☐ c m̄ k̄ nuôi đ̄ y.

Giai thō i

Câu chuȳ n ☐ Lan vào cung vua Lý đã tr̄ thành m̄ t giai thō i n̄ i tī ng, nh̄ ng có m̄ t vài chi tī t nh̄ còn mâu thū n.

Năm Quý Mão 1063, Lý Thánh Tông đã 40 tū i mà ch̄ a có con trai. Vua và hoàng h̄ u đi c̄ u t̄ nhī u n̄ i nh̄ ng không thành. M̄ t sáng mùa xuân, vua v̄ vī ng thăm chùa Dâu[3] (t̄ ng Đ̄☐ ng Quang, ph̄ Thū n Thành) dân làng m̄ h̄ i nghênh giá.

Vua nḡ giá đ̄ n trang Th̄ L̄ i, th̄ y m̄ t cô thôn n̄ xinh đ̄ p v̄ n đ̄ m nhiên hái dâu bên c̄ nh ḡ c lan. Lý Thánh Tông l̄ y làm l̄, cho nḡ☐ i ḡ n h̄ i. Nḡ☐ i con gái đ̄ i đáp thông minh, c̄ ch̄ đoan trang đ̄ u dàng. Đó chính là cô Ȳ n. Vua truȳ n l̄ nh tuȳ n cô gái ☐ y vào cung, r̄☐ c v̄ Lan Cung thū c đ̄ t làng Kim C̄, huȳ n Th̄ X̄☐ ng c̄ a kinh thành Thăng Long. Lý Thánh Tông phong cô là ☐ Lan phu nhân, cũng có ý k̄ nī m hình ☐ nh cô gái đ̄ ng t̄ a bên ḡ c lan.

Nguyên phi, Hoàng thái h̄ u ☐ Lan

Trong cung ☐ Lan đ̄☐ c h̄ c hành. Khác v̄ i các cung phi khác, ☐ Lan không l̄ y vī c trau chū t nhan s̄ c, mong chī m đ̄☐ c tình yêu c̄ a vua mà quan tâm đ̄ n h̄ t th̄ y m̄ i công vī c trong

trī u đình. Bà kh̄ công h̄ c h̄ i, mī t mài đ̄ c sách. Ch̄ trong m̄ t th̄ i gian nḡ n, m̄ i nḡ i đ̄ u kinh nḡ c tr̄ c s̄ hī u bī t tuyên thâm v̄ nhī u m̄ t c̄ a □ Lan, trī u th̄ n khâm ph̄ c □ Lan là nḡ i có tài.

Khi sinh nḡ i con trai th̄ nh̄ t là Càn Đ̄ c[4] (Bính Nḡ 1066), bà đ̄ c phong là Th̄ n phi, sinh nḡ i con trai th̄ hai là Sùng Hī n h̄ u, bà đ̄ c phong là Nguyên phi. Càn Đ̄ c đ̄ c l̄ p làm thái t̄ . Khi vua Lý Thánh Tông m̄ t (1072), Càn Đ̄ c lên n̄ i nḡ i, t̄ c là vua Nhân Tông, bà đ̄ c phong là Linh Nhân Hoàng Thái h̄ u.

Thái h̄ u Linh Nhân (□ Lan) v̄ n là nḡ i tài trí, th̄ y bà đích m̄ u (t̄ c bà Thái h̄ u h̄ D̄ nḡ cung Th̄ ng D̄ nḡ) đ̄ c tham d̄ vī c trī u chính l̄ y làm bū n lòng và oan̄ c cho mình nên m̄ i b̄ o vua r̄ ng:

M̄ già khó nh̄ c nuôi con đ̄ có ngày nay, đ̄ n lúc phú quý thì nḡ i khác h̄ ng, ăn̄ nh̄ th̄ thì đ̄ t con m̄ già này vào ch̄ nào?
Nhà vua tuy nh̄ bé nh̄ ng cũng có hī u bī t chút ít r̄ ng, mình không ph̄ i là con c̄ a Thái h̄ u Th̄ ng D̄ nḡ, bèn giam Thái h̄ u Th̄ ng D̄ nḡ và 72 nḡ i th̄ n̄ c̄ cung Th̄ ng D̄ nḡ r̄ i b̄ c bách b̄ t đem chôn s̄ ng theo vua Thánh Tông.[5]

Nhī p chính

□ Lan đã hai l̄ n làm nhī p chính.

L̄ n th̄ nh̄ t

Năm K̄ D̄ u 1069, Lý Thánh Tông thân chinh cùng Lý Th̄ ng Kī t mang quân đi đánh Chiêm Thành, trao quȳ n nhī p chính cho □ Lan. □ Lan trông coi vī c n̄ i tr̄ r̄ t đ̄ c lòng dân chúng. Trong n̄ c tình hình̄ n̄ đ̄ nh̄ v̄ ng vàng, nhân dân manḡ n, ḡ i là bà Quan Âm[6].

Lý Thánh Tông đánh gī c lâu ngày không th̄ ng, bèn trao quȳ n binh cho Lý Th̄ ng Kī t, đem m̄ t cánh quân nh̄ quay v̄ . Đ̄ n M̄ t Liên[7] (Tiên L̄ , H̄ ng Yên ngày nay), Lý Thánh Tông hay tin̄ Lan tr̄ n̄ c̄ v̄ ng vàng, vua h̄ th̄ n quay ra tr̄ n quȳ t đánh cho k̄ th̄ ng m̄ i v̄ . Trong s̄ nghī p ch̄ n h̄ ng đ̄ t n̄ c̄ c̄ a Lý Thánh Tông, có vai trò không nh̄ c̄ a Nguyên phi □ Lan.

L̄ n th̄ hai

Năm Nhâm Tý 1072, Lý Thánh Tông đ̄ t nḡ t qua đ̄ i, hoàng thái t̄ Lý Càn Đ̄ c m̄ i 7 tū i lên n̄ i nḡ i (t̄ c hoàng đ̄ Lý Nhân Tông), bà đ̄ c tôn làm Hoàng thái phi, r̄ i Hoàng thái h̄ u. Ban đ̄ u v̄ chính c̄ a Thánh Tông là Thái h̄ u Th̄ ng D̄ nḡ làm nhī p chính, nh̄ ng sau đó □ Lan đã đ̄ a vào Lý Th̄ ng Kī t giành l̄ i quȳ n hành và b̄ c h̄ i Th̄ ng D̄ nḡ . □ Lan cùng Thái úy Lý Th̄ ng Kī t coi vī c trī u chính, đ̄ u hành qū c gia[8].

Hai l̄ n chī n tranh v̄ i nhà T̄ ng (1075 và 1077), vua Lý Nhân Tông ch̄ a quá 10 tū i, □ Lan đã b̄ qua hī m khích cũ, đ̄ u Lý Đ̄ o Thành t̄ Ngh̄ An v̄ , trao l̄ i ch̄ c Thái s̄ , cùng Lý Đ̄ o Thành lo vī c binh l̄ ng chuȳ n ra tī n t̄ ȳ n.

Là m̄ t ph̄ n̄ tài trí, l̄ i đ̄ c Lý Th̄ ng Kī t̄ ng h̄ nên Hoàng Thái h̄ u đã có nh̄ ng đóng góp tích c̄ c vào c̄ nghī p nhà Lý.

☐ Lan (1044–1117)

Tác Giả: Saigon Echo s̄ u t̄ m
Thứ Sáu, 22 Tháng 10 Năm 2010 12:17

Hoàng Thái h̄ u ☐ Lan còn chăm lo đ̄ n vī c m̄ mang dân trí, thi c̄ h̄ c hành. Bà ban hành nhī u chính sách tī n b̄ nh̄ chū c nô t̄ , tha cung n̄ , gī m tô thū , c̄ m gī t trâu bò. Ngô Sĩ Liên có l̄ i bàn: "Con gái nghèo đ̄ n n̄ i ph̄ i đ̄ mình làm m̄ n, con trai nghèo đ̄ n n̄ i không v̄ đó là cùng dân c̄ a thiên h̄ . Thái h̄ u (t̄ c ☐ Lan) đ̄ i m̄ nh cho h̄ cũng là vī c nhân chính v̄ y".

Là nḡ i r̄ t am hī u và h̄ m̄ đ̄ o Ph̄ t, Hoàng Thái h̄ u ☐ Lan có công xây đ̄ ng hàng trăm ngôi chùa. Chính nh̄ câu chuȳ n gī a bà và các v̄ s̄ th̄ i Lý [9], mà đ̄ n nay m̄ i bī t đ̄ c ḡ c tích s̄ truȳ n bá đ̄ o Ph̄ t vào Vī t Nam.

☐ Lan còn đ̄ c các nhà nghiên c̄ u văn h̄ c x̄ p vào hàng tác gia văn h̄ c th̄ i Lý - Tr̄ n. Bà có làm nh̄ ng bài kinh, có câu k̄ còn truȳ n l̄ i đ̄ n ngày nay:

S̄ c th̄ không, không t̄ c s̄ c
Không th̄ s̄ c, s̄ c t̄ c không
S̄ c không quân b̄ t qū n
Ph̄ ng đ̄ c kh̄ chân không.

S̄ c là không, không t̄ c s̄ c
Không là s̄ c, s̄ c t̄ c không
S̄ c không đ̄ u ch̄ ng qū n
M̄ i đ̄ c h̄ p chân tông.

☐ Đình Yên Thái - n̄ i th̄ Nguyên phi ☐ Lan

Nh̄ ng trong đ̄ i ☐ Lan không ph̄ i không có t̄ v̄ t. Sau khi vua Lý Thánh Tông qua đ̄ i, hoàng h̄ u Th̄ ng D̄ ng d̄ a vào th̄ l̄ c c̄ a Thái s̄ Lý Đ̄ o Thành, đã ḡ t ☐ Lan ra kh̄ i trī u đình. Mãi 4 tháng sau, có Lý Th̄ ng Kiệt giúp s̄ c, ☐ Lan m̄ i tr̄ l̄ i n̄ m quȳ n nhī p chính. Bà đã xui vua b̄ t giam Hoàng h̄ u Th̄ ng D̄ ng cùng 72 cung n̄ vào lãnh cung, b̄ đ̄ i cho đ̄ n ch̄ t. V̄ cū i đ̄ i ☐ Lan đã h̄ i h̄ n v̄ hành đ̄ ng c̄ a mình, bà cho l̄ p nhī u chùa đ̄ t̄ lòng sám h̄ i và đ̄ siêu sinh cho hoàng h̄ u Th̄ ng D̄ ng và các cung n̄ [6].

Bà m̄ t ngày 25 tháng 7 (âm l̄ ch) năm 1117, năm Đinh D̄ u, H̄ i T̄ ng Đ̄ i Khánh năm th̄ 8 đ̄ i Lý Nhân Tông, th̄ 74 tū i.[c̄ n đ̄ n ngū n] Bà đ̄ c h̄ a táng, dâng th̄ y là Phù Thánh Linh Nhân Hoàng thái h̄ u, mai táng ☐ Th̄ Lãng, ph̄ Thiên Đ̄ c. T̄ i quê h̄ ng và nhī u n̄ i đã xây đ̄ ng chùa tháp, đ̄ n th̄ bà. Cùng v̄ i nh̄ ng ngôi đ̄ n l̄ n th̄ bà ☐ huȳ n Gia Lâm, Hà N̄ i, hī n ☐ H̄ ng Yên có hai ngôi: Đ̄ n Gh̄ nh, xã Nh̄ Qū nh và chùa H̄ ng Lãng, xã Minh H̄ i đ̄ u thū c huȳ n Văn Lâm.

Trong văn ngh̄ dân gian

☐ Lan (1044–1117)

Tác Giả: Saigon Echo s&#u t&#m

Thứ Sáu, 22 Tháng 10 Năm 2010 12:17

Nhĩ p chính ☐ Lan

(c&#i l&#ng)

☐ Lan là nhân v&#t chính trong ph&#n 1 và ph&#n 2 v&# chèo Bài ca d&#ng n&#c c&# a đ&# o di&#n, ngh&# s&# Tào M&#t.

Con cái

- Hoàng thái t&# Lý Càn Đ&#c (t&#c vua Lý Nhân Tông)
- Sùng Hi&#n h&#u - thân ph&# c&# a vua Lý Th&#n Tông

Tham kh&#o

- Đ&#i Vi&#t s&# ký toàn th&#
- Hoàng Xuân Hãn (1996), Lý Th&#ng Ki&#t - l&#ch s&# ngo&#i giao và tông giáo tri&#u Lý, NXB Hà N&#i